

KAJAANI

Kauppakatu 39

Kaupunkiarkeologinen koekaivaus

5.-14.8.2002

Museovirasto
Rakennushistorian osasto
Sami Viljanmaa

ARKISTOTIEDOT

Kohteen nimi: Kajaani Kauppakatu 39

Kunta / kaupunki: Kajaani, 1 kaupunginosan 9 korttelin 25 tontti
(Kiinteistötunnus 20500100090025)

Tutkimuksen laatu: Koekaivaus tontilla mahdollisesti säilyneiden
vuotta 1721 aiempien rakenteiden paikantamiseksi

Kohteen ajoitus: 1600- ja 1700-luvut

Peruskarttalehti: 3431 12 KAJAANI, painettu 2001

Peruskoordinaatit: $x = 3535\ 46$, $y = 7125\ 53$, $z = 140$

Maanomistaja: Kainuun Sanomat

Tutkimuslaitos: Museoviraston rakennushistorian osasto & Kainuun museo

Tutkimuksen suorittaja: fil.yo Sami Viljanmaa

Kenttätyöaika: 5.-14.8.2002

Tutkitun alueen laajuus: noin 150 m²

Tutkimuksen kustantaja: Sato-Rakennuttajat Oy

Löydöt: KM 2002050:1-31, diariointipäivä 28.8.2002

Kuvat: Diat 6619:1-36 Kainuun Museon kuva-arkistossa

Aikaisemmat tutkimukset: *Teemu Mökkönen 2001*. Kajaani – Kajana.
Kaupunkiarkeologinen inventointi. Vaasa- ja suurvalta-ajan
kaupunkiarkeologinen inventointiprojekti. Museovirasto.
Rakennushistorian osasto.
Katri Arminen 2002. Kajaanin Kauppakatu 39.
Koekuopitus 3.-4.1.2002. Kainuun museo.

Kaivauskertomuksen sivumäärä: 18

Alkuperäisen tutkimusraportin säilytyspaikka: Museoviraston rakennushistorian
osaston arkisto. Kopio raportista Kainuun Museolla.

Tiivistelmä tehdystä tutkimuksesta sekä tutkimustuloksista

Tontille Kauppakatu 39 on suunniteltu rakennettavaksi toimitiloja IT-alan yrityksille sekä elokuvateatterille. Tonttia tutkittiin kaivamalla koneellisesti kaksi koeojaa, joiden tarkoituksena oli selvittää alueella mahdollisesti säilyneiden isoavihaa edeltäneiden kulttuurikerrosten tai rakennusjäänteiden sijainti ja säilymisaste. Koeoja 1 kaivettiin tontille Kauppakadun suuntaisesti ja koeoja 2 Ämmäkoskenkadun suuntaisesti.

Koekaivauksessa ei paljastunut varmoja merkkejä 1600- tai 1700-luvuilta peräisin olevista jäänteistä. Alkuperäinen maanpinta tontilla tavattiin pääosin noin 1,5 m – 2 m syvyydessä. Rakennusten jäänteet 1800-luvulta olivat tutkimusalueella säilyneet varsin hyvin, modernit kaivannot olivat tuhonneet kerrostumat vain osittain. On siis mahdollista, että varhaisempiakin rakenteita on joissain osissa tonttia säilynyt.

Tutkitun alueen varhaisin jäänne, hirsiperustainen rakennuksen pohja, tavattiin Kauppakadun ja Ämmäkosken kulmasta. Rakennuksen pohjan arvioidaan alustavasti olevan peräisin 1800-luvun alkupuolelta, mahdollisesti 1820-luvulta. Kyseinen jäänne dokumentoitiin paljastetuilta osiltaan ja suojattiin rakennusmuovilla. Rakennusmuovilla suojattiin myös Ämmäkoskenkadun suuntaisen koeojan lounaispäästä tavattu lähinnä teollisuusarkeologian kannalta mielenkiintoinen nahkurin parkkisammio 1800-luvun loppupuolelta.

Sisällys

Kansilehti	1
Arkistotiedot	2
Peruskarttaote	3
Tiivistelmä	4
Sisällysluettelo	5
1. Johdanto	6
2. Historialliset taustatiedot	6
3. Kaivaukset	7
3.1. Koeoja 1	8
3.2. Koeoja 2	13
4. Yhteenveto	18

Kartat: Kartta 1. Yleiskartta, mittakaava 1:500.

Tontti Kauppakatu 39 sekä tontille kaivetut koeojat.

Kartta 2. Mittakaava 1:40.

Hirsirakenne Kauppakadun ja Ämmäkoskenkadun kulmassa.

Kuvauspäiväkirja

Löytöluettelo

1. Johdanto

Kajaanin ydinkeskustaan, tontille Kauppakatu 39, aiotaan rakentaa toimitiloja IT-alan yrityksille sekä elokuvateatterille. Kyseinen tontti on ollut 1600-luvulta lähtien Kajaanin kaupunkialuetta, mistä johtuen alue on muinaismuistolain suojaama. Tontilla suoritettiin kaupunkiarkeologinen koekaivaus 5.-14.8.2002 alueella mahdollisesti säilyneiden isoavihaa edeltäneiden kaupunkikerrostumien ja rakenteiden paikantamiseksi. Kaivauksen toteutti fil.yo Sami Viljanmaa Museoviraston rakennushistorian osaston toimeksiannosta ja yhteistyössä Kainuun Museon kanssa. Tutkimuksen rahoitti Sato-Rakennuttajat Oy. Alue tutkittiin kaivamalla tontille koneellisesti kaksi koeojaa, ensimmäinen Kauppakadun ja toinen Ämmäkoskenkadun suuntaisesti. Konekaivuun toteutti Sato-Rakennuttajat Oy:n palkkaamana kajaanilainen koneurakoitsija Setti Heikkinen.

2. Historialliset taustatiedot

Tutkimuksen kohteena ollut tontti kuului Kajaanin kaupunkialueeseen ilmeisesti kaupungin perustamisesta vuodesta 1651 lähtien. Vapaaherrakunnan tarkastuspäiväkirjaan kuuluva perspektiivipiirros vuodelta 1659 osoittaa kyseisen tontin olleen osa kaupunkia, mutta rakennuksia ei tontilla piirroksen mukaan tuolloin ole ollut. Gabriel Barckin laatimassa Kajaanin kartassa vuodelta 1764 tontti on merkitty pelloksi, samoin vuoden 1804 kartassa. Kajaanin väkiluku on kuitenkin ollut huomattavasti vuosien 1659 ja 1764 väkilukuja suurempi 1600-luvun lopulla ja 1700-luvun alkuvuosina. Onkin mahdollista, että tällä välillä myös tutkimuksen kohteena olevalla tontilla on ollut rakennuksia.

Kajaanin seurakunnan rippikirjojen mukaan tontilla asui 1820-luvulta alkaen Anders Haataja perheineen. Hän omisti tontin länsipään vuosina 1820-1870. Varhaisimmista tontilla sijainneista Haatajan rakentamista rakennuksista ei ole säilynyt sijainti- tai rakennetietoja. Vuonna 1858 Haataja rakensi asuinrakennuksen, jota rakennettaessa aiempi asuinrakennus ja mahdollisesti muitakin rakennuksia ilmeisesti purettiin. Haatajan omistama maa-alue sekä rakennukset siirtyivät 14.2.1870 raatimies Alarik Tervon omistukseen. Sittemmin Tervo hankki koko nykyisen tontin Kauppakatu 39 omistukseensa ja Kauppakadun varressa sijainnutta asuinrakennusta laajennettiin useita kertoja. Tervo rakennutti 1800-luvun lopulla tontille myös nahkurin verstaan sekä useita varstorakennuksia.

Tervon 1800-luvun lopulla vakuutusyhtiö Tarmosta ottamasta palovakuutuksesta¹ käy ilmi rakennusten tuolloinen tila, ja viimeisin rakennusvaihe ajoittui ilmeisesti noin vuoteen 1904. Kainuun Museon arkistossa olevissa valokuvissa 1900-luvun alkuvuosilta voidaankin nähdä tontilla tehtävän rakennustöitä. Ennen toista maailmansotaa tontti rakennuksineen oli siirtynyt Iita Heikkisen omistukseen. Heikkinen piti tontin kaakkoiskulmalla ruokalaa. Ruokalan koillispuolella olleessa rakennuksessa asuivat 1930-luvun puolivälistä talvisotaan saakka eläinlääkäri Aulis Venes - alkujaan Wesenius - vaimoineen. Tontin keskivaiheilla sijaitsi kivinen maakellari, Ämmäkoskenkadun suuntaisella sivulla oli varastorakennuksia, ja nahkurin verstaas toimii lähinnä Pohjolankadun suuntaisessa päässä tonttia. Talvisodassa, helmikuun 7. päivän pommituksessa Venesten asuttama rakennus tuhoutui täysin. Heikkisen ruokala säilyi tontilla yli sodan melskeiden, ja se purettiin vasta Iita Heikkisen tyttären Kirsti Heikkisen myytyä tontin Kainuun Sanomille.²

Toisen maailmansodan jälkeen tontilla on sijainnut 1960-luvun alussa linja-autoasema ja saman vuosikymmenen loppupuolelta 1980-luvun lopulle bensa-asema. Erityisesti bensa-aseman rakentaminen ja aseman maanalaisten polttoainesäiliöiden perustuksien kaivaminen on ilmeisesti pääosin tuhonnut ainakin tontin keskivaiheilla mahdollisesti sijainneet varhaisemmat rakenteet. 1980-luvun lopulta nykypäiviin saakka alue on ollut parkkipaikkana.

3. Kaivaukset

Tontille kaivettiin kaksi metrin levyistä koeojaa. Ensimmäinen koeoja sijoitettiin Kauppakadun suuntaisesti ja toinen koeoja Ämmäkoskenkadun suuntaisesti. Varsinaista koordinaatistoa tutkimusalueelle ei luotu. Tekstissä jatkossa ilmoitetut etäisyydet on mitattu Kainuun Sanomien rakennuksen luoteisseinästä sekä tutkimuksen kohteena olleen tontin koillisrajalta. Syvyydet on ilmoitettu suhteessa nykyiseen maanpintaan, jonka korkeus merenpinnasta vaihteli tutkimusalueella välillä 141,71 m – 140,98 m mpy. Yleisolemukseltaan alue oli siis jokseenkin tasainen ja ilmoitetut syvyysarvot ovat kohtalaisesti vertailtavissa keskenään. Tontin korkein osa sijoittui pohjoiskulmalle, mutta matkalla itäkulmalle maanpinta laski vain kolmisenkymmentä senttiä. Ämmäkoskenkadun suuntaisen koeojan lounaispää oli kuutisenkymmentä senttiä koillispäätä matalammalla.

¹ Vakuutusyhtiö Tarmon palovakuutusasiakirjat, Kansallisarkisto

² Kirsti Heikkinen ja Eino Ronkainen, suullinen tiedonanto 6.8.2002 kaivausalueella.

Koeojat päätettiin kaivaa kauhakuormaajalla puhtaaseen pohjamaahan tai kiinteään muinaismuistolain suojaamaan rakenteeseen saakka. Koeojista dokumentoitiin tavatut kiinteät rakenteet sekä koeojien profiilit viiden metrin välein. Jotkin tietoarvoltaan vähämerkityksiset profiilit, joiden kohdalla maaperä koostui nuorista täyttökerroksista puhtaaseen pohjamaahan asti, jätettiin kuitenkin dokumentoimatta. Muutamissa kohdissa myös poikettiin tavoitellusta viiden metrin dokumentointivälistä profiilien sortumien vuoksi.

Löytöjä otettiin talteen lähinnä otoksina – muutamista mielenkiintoisista kerrostumista pyrittiin saamaan talteen edustava otos löytöaineistoista. Lisäksi talteen otettiin tarkemmin dokumentoitujen rakenteiden yhteydestä tavatut löydöt, joitakin konekaivuun yhteydessä esiintulleita edustavia esinelöytöjä sekä yksittäisenä löytökokonaisuutena talvisodan aikaisen pommituksen yhteydessä rikkoutunut ilmeisesti Veneksen pariskunnalle kuulunut Arabian 1930-luvulla valmistama ruoka-astiassto, joka oli pommituksen tuhoja raivattaessa jäänyt alkuperäiselle paikalleen.

3.1. Koeoja 1

Koeoja 1 sijoitettiin Kauppakadun suuntaisesti metrin etäisyydelle tontin koillisrajasta. Ojan kaivaminen aloitettiin aivan Kainuun Sanomien rakennuksen luoteisseinän vierestä. Koeojasta päätettiin dokumentoida koillisprofiili 2 m ja 6 m kohdalta sekä 10 m kohdalta alkaen 5 m välein. Koeojan leveytenä pyrittiin pitämään 1 metri, mutta maaperän vyöryvyydestä johtuen koeoja oli yläosaltaan pääosin noin 1,5 m levyinen ja pohjaltaan hieman alle metrin.

Yleisolemukseltaan Kauppakadun suuntaisen koeojan maakerrokset olivat koko koeojan mitalta jokseenkin samankaltaiset. Päällimmäisenä oli noin 5 cm – 20 cm paksuinen kerros multaa, tämän alla 50 cm – 100 cm nuoria täyttökerroksia, sitten reilu puoli metriä tiilten ja muun rakennusjätteen sekaista täyttömaata, lähinnä talvisodan aikainen palokerros, täyttöhiekka tai -hiesu, pahanhajuinen ilmeisesti runsaasti öljyä itseensä imenyt orgaaninen kerros ja tämän alla pohjasavi. Tarkemmin kerrosten paksuudet eri kohdissa tulevat ilmi profiilien selostusten yhteydessä.

Kainuun Sanomien rakennusta rakennettaessa olivat kerrostumat tuhoutuneet parin metrin etäisyydelle nykyisestä seinästä saakka. Välillä 2 m – 3,5 m rakennuksen seinästä oli pohjamaan päällä viistosti parimetrinen hirsi, joka ei kuitenkaan liittynyt mihinkään rakenteeseen. Noin 2,5 m kohdalta tummasta orgaanisesta kerroksesta pohjamaan päältä löytyi taottu kirveen terä. 4 m etäisyydellä seinästä tavattiin kivijalka, joka alkoi noin metrin syvyydeltä ja jatkui noin kahden metrin syvyyteen. Ilmeisesti kyseessä oli paikalla 1900-luvun alkupuolella sijainneen Iita Heikkisen omistaman ruokalan kaakkoisseinä, mitä oletusta tukivat myös samasta yhteydestä tavatut posliiniastioiden kappaleet. Kivijalan länsipuolella oli ilmeisesti palomuurin jäännökset. Välillä 4 m – 6 m palomuurin ja kivijalan alta tavattiin hirsistä ladottu perustus. Hirsiä oli ladottu kahteen kerrokseen, päällimmäiset koeojan suuntaisesti ja alemmat poikittain. Päällyskerroksen hirret olivat pituudeltaan 170 cm, alemman kerroksen hirsien mitta ei selvinnyt. Hirsien päissä oli myös salvoksia, mutta ne eivät liittyneet perustuksen rakenteisiin. Kyseessä olivat siis uusiokäytetyt jostain muusta rakenteesta aiemmin puretut hirret.

Kohdasta 7,5 m tavattiin jälleen kivijalka. Kaiketi kyseessä oli jo aiemmin mainitun ruokalan luoteisseinä. Kivijalka oli jopa yllättävänkin vankasti rakennettu, kaikkiaan kivijalan korkeus oli liki kaksi metriä, alkaen pohjasavesta ja päättyen hieman yli puolen metrin syvyydelle nykyisestä maanpinnasta. Ruokalarakennusta mahdollisesti edeltäneet rakenteet kyseisellä paikalla ovatkin väistämättä täysin tuhoutuneet ruokalan perustuksia rakennettaessa. Ruokalan kivijalasta kohtaan 14 m saakka maakerroksissa ei ollut havaittavissa mitään merkittävää. Kerrokset kyseisellä välillä olivat edellä kuvatun kaltaiset, pohjasavi tavattiin noin kahdessa metrissä. Kohdassa 14 m ilmeisesti huoltoaseman öljysäiliökaivanto puhkaisi kaikki kerrokset pohjamaahan saakka, täyttöhiekkaa oli ainakin 240 cm syvyyteen nykyisestä maanpinnasta. Kyseinen kaivanto oli tuhonnut kaikki aiemmat kerrokset kohtaan 16 m saakka. Välillä 16 m – 18 m tavattiin hetkellisesti häiriintymätön profiili jokseenkin tyypillisin kerrostumin, joskin pohjamaa kyseisellä välillä tavattiin vasta liki kolmen metrin syvyydessä. Kohdassa 17,5 m tavattiin koeojaan nähden poikittainen kivijalka, jonka luoteispuolella oli noin metrin syvyyteen yltänyt kaapelikaivanto. Kaapelikaivannon luoteispuolelta koeojan loppuun modernit häiriöt kerrostumien alimmissa osissa olivat vain vähäisiä. Kohdan 17,5 m kivijalan kanssa yhdensuuntaiset kivijalat olivat myös 21 m, 27,5 m ja 31,5 m kohdissa. Ilmeisesti kaikki neljä edellä mainittua kivijalkaa ovat kuuluneet paikalla sijainneeseen alkujaan 1859 rakennettuun taloon, joka paloi talvisodassa helmikuussa 1940. Talon perustuksista tavattiin jo aiemmin mainittu Arabian valmistama ruoka-astiasto.

Kohdassa 24,5 m koeojan lounaisreunassa tavattiin koeojan suuntainen hirsi noin 1,80 m syvyydellä nykyisestä maanpinnasta. Koeojaa levennettiin ojan lounaissivun puolelle, jotta hirsi saatiin kokonaan esille. Tällöin ojan lounaisreunasta tavattiin vielä toinen samansuuntainen hirsi, jonka luoteispäässä oli salvos. Koeojaa myös kaivettiin eteenpäin lähes tontin luoteisrajalle saakka, jotta mahdollinen rakenne paljastuisi. Hirsii löytyi lisää, myös poikittain ojaan nähden. Vuonna 1859 rakennetun rakennuksen kivijalka oli hirsirakenteen päällä kohdissa 27,5 m ja 31,5 m, osoittaen rakenteen kyseistä aikaa vanhemmaksi. Kohdassa 27,5 m ilmeisesti kivijalkaa tehdessä suuri kivi oli katkaissut yhden hirsirakenteen hirsistä. Kaivausalueetta laajennettiin Kauppakadun reunaan saakka rakennuttajan edustaja Erkki Moilasen kanssa käydyn neuvottelun jälkeen.

Paljastettu rakenne hahmottui rakennuksen hirsiperustaksi. Perusta on kuvattu kartassa 2. Hirret vaikuttivat olevan suoraan pohjasaven päällä, osittain saveen uppoutuneina. Välillä 24,5 m – 27,5 m kulkeva lounaisin hirsi ei vaikuttanut liittyvän selkeästi muuhun rakenteeseen – mahdollisesti se oli liikahtanut paikoiltaan uudemman rakennuksen perustuksia valmisteltaessa. Kuitenkin sen vieressä ollut ensimmäisenä löydetty hirsi, joskin kivijalan kohdalta katkenneena, näytti olevan edelleen alkuperäisellä paikallaan. Näiden kahden hirren koillispuolella oli lisäksi noin 1,5 metrin mittainen irrallisen oloinen hirrenpätkä. Parhaiten säilynyt osa rakenteesta sijoittui välille 28 m - 35 m Kainuun Sanomien rakennuksen seinästä. Tällä välillä kulki koeojan lounaissivun tuntumassa vankka noin 25 cm leveä ja 7 m pitkä tasaiseksi veistetty hirsi, jonka molemmissa päissä ja keskellä oli salvokset. Salvokset olivat, toisin kuin tyypillisesti seinähirsissä, hirren sivuilla, joten niiden on täytynyt liittyä johonkin tuhoutuneeseen rakenteeseen. Ensimmäisenä löydetty hirsi jatkui salvotun hirren lounaispuolella rakenteen luoteispäähän saakka, joskin katkonaisena, kaiketi bensa-aseman öljysäiliön perustuskaivannon vaurioittamana. Yhtään täyttä seinähirsikertaa ei tavattu – kyseessä oli selvästi perusta, josta seinät oli purettu pois.

Pitkien koeojan suuntaisten hirsien alle työntyi kolme vierekkäistä noin 15 cm – 20 cm paksuista hirttä kohdissa noin 28 m – 28,5 m, 31 m – 31,5 m ja 34 m – 34,5 m. Myös nämä hirret olivat tasaisiksi veistettyjä. Kaakkoisimpia kolmea hirttä oli lisäksi kavennettu ylhäältäpäin, toisin sanoen salvottu yhteen pitkien ojan suuntaisten hirsien kanssa. Samoin oli tehty myös keskimmaisista kolmesta hirrestä reunimmaisille. Nämä kolmen hirren ryhmät vaikuttivat kokonaisrakenteen kannalta olennaisilta, muodostaen mahdollisesti seinälinjat.

Kaikki kolme kolmen hirren ryhmää vaikuttivat jatkuvan Kauppakadun alle. Tutkimus kuitenkin lopetettiin kadun reunaan, missä myös tontin raja kulkee. Koeojan lounaisreunan suuntaiset hirret ja reunimmaisat kolmen hirren ryhmät rajoittivat suorakulmaisen alueen, jonka keskimäinen kolmen hirren ryhmä halkaisi kahtia. Keskellä kyseistä aluetta oli hirsirakenne, joka koostui viereen kahteen kerrokseen ladotuista hirsistä. Päällimmäisen kerroksen muodostivat viisi läpimitaltaan 12 cm – 20 cm paksuista ja noin kolmimetristä pyöreää hirttä, jotka olivat yhdensuuntaisia koeojan lounaisreunan suuntaisten hirsien kanssa. Hirsien lounaisreuna oli hieman alle 0,5 m päässä koeojan lounaisreunan hirsistä ja ne peittivät noin metrin levyisen alueen. Erityisesti toinen hirsi koillisen suunnalta laskien oli varsin pitkälle maatonut ja tuhoutui osittain paljastettaessa. Ylempään kerroksen nähden poikkisuuntaisen alemman kerroksen keskiosan muodosti jo edellä mainittu keskimäinen kolmen hirren ryhmä. Samansuuntaisesti näiden kolmen hirren luoteispuolelle oli ladottu viisi hirttä, jotka alkoivat noin 15 cm – 30 cm etäisyydeltä koeojan lounaisreunan hirsistä. Näistä viidestä hirrestä neljä kaakkoisinta oli noin 1,5 metrin mittaisia, mutta luoteisimman pituus jäi epäselväksi, sillä se jatkui tutkimattomalle alueelle kohti koillista. Kolmen keskierren ryhmän kaakkoispuolelle puolestaan oli ladottu vastaavalla tavalla neljä hirttä, jotka kaikki alkoivat jokseenkin samalta tasalta luoteispuolen hirsien kanssa ja jatkuivat tuntemattomalle etäisyydelle tutkimattomalle alueelle. Pääosa keskierakenteen alemman kerroksen hirsistä oli tasaisiksi veistettyjä. Alemman kerroksen hirret olivat noin syvyydellä 1,80 m maanpinnasta.

Hirsierustan lopullinen funktio jäi jokseenkin epäselväksi. Keskerakenne muistutti hieman palomuurien perustoina käytettyjä hirsierakenteita, jollainen löydettiin esimerkiksi koeojan 1 kaakkoispäästä Iita Heikkisen ruokalan perustuksien läpi kaivettaessa, mutta mitään tätä ajatusta vahvistavaa aineistoa ei tutkimuksessa löydetty. Esinelöydöt hirsierakenteen yhteydestä olivat vähäisiä – hiukan punasavikeramiikkaa ilmeisesti yhdestä astiasta, kaksi hiotun juomalasin palasta, joitain muita lasiesineiden sirpaleita, niukasti kotieläinten luita sekä pienehköä rautaesineistöä. Löydöt vaikuttivat lähinnä 1800-luvulle ajoittuvilta. Joka tapauksessa voidaan todeta paikalla säilyneen jokseenkin kokonaan ainakin yhden huoneen alan vuotta 1859 edeltävältä ajalta, joskin vain perustuksien osalta. Todennäköisesti kyseessä on Anders Haatajan 1820-luvulla silloisen kapeamman pääkadun varteen rakentama rakennus. Välttämättä kyseessä ei ole ollut asuinrakennus, mihin viittaa selkeän tulisijan puuttuminen. Hirsii ei siirretty paikaltaan, vaan ne suojattiin rakennusmuovilla ja peitettiin odottamaan alueen rakentamista edeltävää maanvaihtoa, minkä yhteydessä rakenne on syytä dokumentoida vielä paljastamattomilta osiltaan.

**Maakerrokset profiileissa koejassa 1,
etäisyydet Kainuun Sanomien rakennuksen luoteisseinästä:**

2 m, koillisprofiili

- 0- 5 nurmi ja multa
- 5-120 asfaltti ja nuoria täyttökerroksia
- 120-145 rakennusjätteen sekainen täyttömaa
- 145-150 palokerros

6 m, koillisprofiili

- 0- 25 nurmi ja multa
- 25- 75 asfaltti ja nuoria täyttökerroksia
- 75-135 rakennusjätteen sekainen täyttömaa
- 135-140 palokerros
- 140-180 täyttöhiesu
- 180-220 tumma orgaaninen kerros
- 220- pohjasavi

10 m, koillisprofiili

- 0- 20 nurmi ja multa
- 20- 70 asfaltti ja nuoria täyttökerroksia
- 70-140 rakennusjätteen sekainen täyttömaa
- 140-160 palokerros
- 160-200 täyttöhiesu
- 200-220 tumma orgaaninen kerros
- 220- pohjasavi

15 m, koillisprofiili

- 0- 25 nurmi ja multa
- 25- 70 täyttökerros, karkea moreeni
- 70- täyttöhiekka, ilmeisesti öljysäiliön paikka, kaivettiin 240 saakka

20 m, koillisprofiili

0- 20	nurmi ja multa
20- 90	nuoria täyttökerroksia
90-120	rakennusjätteen sekainen täyttömaa
120-130	palokerros
130-220	täyttöhiesu
220-240	tumma täyttöhiekka
240-	pohjasavi

25 m, koillisprofiili

0- 15	nurmi ja multa
15-100	nuoria täyttökerroksia
100-130	rakennusjätteen sekainen täyttömaa
130-135	palokerros
135-160	täyttöhiesu
160-190	tumma orgaaninen kerros
190-	pohjasavi

31,5 m, koillisprofiili

0- 80	asfaltti ja nuoria täyttökerroksia
80-145	kivijalka
145-150	palokerros
150-165	täyttöhiesu
165-	hirsirakenne, ei poistettu

3.2. Koeoja 2

Koeoja 2 sijoitettiin Ämmäkoskenkadun suuntaisesti seitsemän metrin etäisyydelle tontin luoteisrajasta. Ojan kaivaminen aloitettiin koeojasta 1 noin neljän metrin etäisyydeltä tontin koillisrajasta. Koeojasta päätettiin dokumentoida länsiprofiilit 5 metrin välein alkaen 4 m kohdalta. Paikoissa, joissa luoteisprofiili oli pahoin sortunut tai muutoin informaatioarvoltaan vähäinen, dokumentoitiin kuitenkin kaakkoisprofiili. Profiilin puoli on mainittu kunkin profiilin maakerrosten esityksen yhteydessä. Koeojan leveytenä pyrittiin pitämään 1 metri, mutta maaperän vyöryvyydestä johtuen koeoja oli yläosaltaan pääosin noin 1,5 m levyinen ja pohjaltaan hieman alle metrin.

Välillä 0 – 4 m tontin koillisrajalta lukien sijaitseva koeojan 1 yhteydessä käsitelty hirsirakenne. Heti hirsirakenteen lounaispuolella oli ilmeisesti huoltoaseman öljysäiliöitä varten tehty syvä kaivanto. Asfaltin ja täyttömaakerrosten alta tavattiin toinen asfalttikerros lähes kahden metrin syvyydessä, ilmeisesti kyseessä oli öljysäiliökaivannon pohja. Täysin myllerretty maaperä, jossa alkuperäiset kerrostumat olivat tyystin tuhoutuneet, jatkui kohtaan 14,5 m saakka, missä tavattiin koeojan poikki kulkeva kaakkois-luoteis-suuntainen noin 30 cm paksu ja tuntemattomaan syvyyteen asti jatkuva betonirakenne. Kyseinen rakenne liittyy paikalla olleen huoltoaseman perustuksiin. Profiilit kohdissa 4 m ja 9 m olivat tietoarvoltaan vähäisiä ja samankaltaisia profiili kuin kohdassa 14 m, joten ne päätettiin jättää dokumentoimatta.

Betonirakenteen lounaispuolella välillä 15 m – 23,5 m pohjasaven päällä oli säilynyt palokerros sekä noin 5 cm paksuinen täyttöhiekkakerros. Paikoin täyttöhiekan yläpinnassa oli myös havaittavissa merkkejä toisesta, ohuemmasta palokerroksesta. Täyttöhiekan päällä oli paksu moreenitäyttö sekä muita nuoria täyttökerroksia asfaltin alla. Palokerroksen syvyys nykyisestä maanpinnasta vaihteli välillä 135 cm – 175 cm, syvimmillään kerros oli kohdassa 20 m. Alkaen kohdasta 19,5 m ja jatkuen kohtaan 23,5 m saakka palokerros oli paikoin epäselvä ja vaurioitunut, kuitenkin selvästi havaittavissa. Heikkoja katkonaisia merkkejä palokerroksesta tavattiin kohtaan 26 m, jossa moderni kaivanto katkaisi alkuperäiset kerrostumat täysin.

Kohdassa 27 m tavattiin samanlainen betonirakenne kuin kohdassa 14,5 m. Rakenteen lounaispuolella välillä 27 m – 29,5 m maaperä oli sekoittunutta koostuen nuorista täytemaakerroksista. Välillä 29,5 m – 31 m tavattiin betoninen bunkkeri, jonka kannen alta paljastui parin metrin syvyinen, hieman toista metriä kanttiinsa oleva huonetila. Bunkkerista lounaaseen viemärikaivanto oli tuhonnut alkuperäiset kerrostumat parin metrin matkalta. Noin kohdasta 32,5 m lounaaseen päin oli nuorten täyttömaakerrosten ja pohjamaan välissä puolen metrin paksuinen rakennusjätteen, lähinnä tiilien ja puunkappaleiden, sekainen täyttömaa. Täyttö ei vaikuttanut ainakaan 1800-luvun loppupuolta vanhemmalta, mahdollisesti 1900-luvun rakennustöiden yhteydessä aiemmat rakenteet on tasoitettu täyttömaaksi uudempien rakennusten alle. Mukana täyttömaassa oli muutama kolmimetrinen noin 25 cm leveä lankku sekä kaksi pientä hirrenpätettä, joista toisen päässä oli salvos. Kyseiset puut eivät muodostaneet mitään rakennetta, vaan olivat sekalaisessa järjestyksessä täyttömaan seassa.

Kohdassa 38 m – 39 m tavattiin koeojaan nähden poikittainen kivijalka, joka läpäisi täyttömaakerroksen. Kohdassa 43 m oli noin metrin syvyyteen ulottunut kaapelikaivanto, jonka yhteydessä olivat myös huoltoaseman öljysäiliön metalliset öljyputket, poikittain koeojaan nähden. Kohdassa 46,5 m – 47 m noin 0,5 metrin syvyydessä tavattiin koeojaan nähden poikittain kaksi vierekkäistä läpimitaltaan noin 20 cm hirttä, jotka näyttivät liittyvän noin kohdasta 47 m alkavaan kivijalkaan. Kivijalka kulki koeojan suuntaisena lähes keskellä koeojaa noin kohtaan 54 m asti. Kohdassa 54 m oli kivijalan muita kiviä huomattavasti suurempi kivi, leveydeltään lähes metrinen, mahdollisesti rakennuksen nurkkakivi. Pääosaltaan kivijalan korkeus oli 55 cm – 65 cm, nurkkakivi oli noin 70 cm korkuinen. Kivijalan pinta oli noin 50 cm syvyydellä nykyisestä maanpinnasta, pohja noin metrin syvyydessä, ja nurkkakiven pohja noin 120 cm syvyydellä. Paikoittain kivijalan alla oli muutamia lankkuja kivijalan suuntaisesti. Kohdassa 51 m oli kivijalan päällä poikittaishirsi, samalla tasolla kuin hirret kohdassa 46,5 m – 47 m. Kivijalkaa peitti ja ympäröi samanlainen rakennusjätteen sekainen täyttö kuin mitä kivijalan pohjoispuolelta tavattiin.

Välillä 55-57 tavattiin lankuista rakennettu maanalainen sammio. Lankkujen paksuus oli 5 cm ja niiden leveys vaihteli välillä 13 cm - 20 cm. Sammion yläreuna tavattiin 60 cm syvyydellä nykyisestä maanpinnasta, lähes heti asfaltin alaisten nuorten täyttökerrosten alta. Rakennusjätteen sekaista täyttömaata sammion päällä oli vain alle 10 cm paksuudelta, kuitenkin sammion täyttönä kyseistä maa-ainesta oli lähes metrin paksuudelta. Syvemmillä sammiossa täyttönä oli lähinnä mudan sekaista orgaanista jätettä, muun muassa runsaasti ilmeisesti pajun tai lepän kuorta sekä muutamia nahkariekaleita. Kyseinen täyttö jatkui sammion pohjaan saakka. Paikan välittömässä läheisyydessä on sijainnut 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa nahkurin verstaas, joten ilmeisesti kyseessä on nahkurin parkkisammio. Sammion pohja tavattiin noin 230 cm syvyydellä maanpinnasta, sammion syvyys oli 170 cm. Sammion pohja oli valmistettu koeojan suuntaisista lankuista, samankaltaisista kuin sammion seinälankut. Sammion nurkkia tukivat läpimitaltaan noin kymmensenttiset pystypuut. Pituudeltaan sammio oli tasan kaksi metriä, leveys jäi epäselväksi, sillä sammio jatkui koeojasta kaakkoon päin. Sammion pohjalta tavattiin myös posliinisten astioiden sirpaleita, joista ainakin osa oli venäläistä alkuperää. Yhden lautasen pohjassa oli vuosiluku 1859, mikä sopii hyvin sammion oletettuun käyttöaikaan. Dokumentoinnin jälkeen sammio suojattiin rakennusmuovilla ja peitettiin.

Kohdassa 60 m – 61 m tavattiin koejoaan nähden poikittainen kivijalka syvyydellä 0,7 m – 1,0 m nykyisestä maanpinnasta. Kivijalan alla oli pohjasavi. Pohjasavi siis tavattiin koko koejoan matkalta jokseenkin samasta absoluuttisesta korkeudesta, kun huomioidaan nykyisen maanpinnan noin 60 cm kallistuma koejoan koillisestä lounaispäähen. Viimeinen profiili koejoasta 2 dokumentoitiin kohdasta 59 m ja koejoan kaivaminen lopetettiin kohtaan 67 m.

Maakerrokset profiileissa koejoassa 2, etäisyydet tutkittavan tontin koillisrajalta:

14 m, luoteisprofiili

- 0- 80 asfaltti ja nuoria täyttökerroksia
- 80- täyttöhiekka, liittyy betonirakenteeseen kohdassa 14,5 m

19 m, luoteisprofiili

- 0- 80 asfaltti ja nuoria täyttökerroksia
- 80-150 moreeni
- 150-155 täyttöhiekka
- 155-156 palokerros
- 156- pohjasavi

24 m, luoteisprofiili

- 0- 55 asfaltti ja nuoria täyttökerroksia
- 55-150 moreeni
- 150-170 täyttöhiekan sekainen palokerros
- 170- pohjasavi

29 m, luoteisprofiili

- 0- 80 asfaltti ja nuoria täyttökerroksia
- 80- täyttöhiekka, liittyy bunkkerikaivantoon

34 m, luoteisprofiili

- 0- 85 asfaltti ja nuoria täyttökerroksia
- 85-100 täyttöhiekka
- 100-160 rakennusjätteen sekainen täyttömaa
- 160- pohjasavi

39 m, luoteisprofiili

- 0-100 asfaltti ja nuoria täyttökerroksia
- 100- rakennusjätteen sekainen täyttömaa, liittynee kivijalkaan kohdassa 38,5 m, kaivettiin 200 saakka

44 m, kaakkoisprofiili

- 0- 55 asfaltti ja nuoria täyttökerroksia
- 55- 90 rakennusjätteen sekainen täyttömaa
- 90-105 täyttöhiesu
- 105-106 tumma orgaaninen kerros
- 106- pohjasavi

49 m, luoteisprofiili

- 0- 55 asfaltti ja nuoria täyttökerroksia
- 55- 90 rakennusjätteen sekainen täyttömaa
- 90-105 täyttöhiesu
- 105- pohjasavi

55 m, luoteisprofiili (sammion nurkka)

- 0- 55 asfaltti ja nuoria täyttökerroksia
- 55- 60 rakennusjätteen sekainen täyttömaa
- 60-230 sammion länsiseinä
- 230 sammion pohja

59 m, luoteisprofiili

- 0- 60 asfaltti ja nuoria täyttökerroksia
- 60-115 rakennusjätteen sekainen täyttömaa
- 115 pohjasavi

4. Yhteenveto

Tontilla Kauppakatu 39 suoritetussa koekaivauksessa ei löydetty todistettavasti 1600- tai 1700-luvuille ajoittuvia rakennusjäänteitä tai kulttuurikerroksia. Kaivausten merkittävimpana löytönä voidaan pitää hirsiperustaista rakennuksen pohjaa Kauppakadun ja Ämmäkoskenkadun kulmassa. Kyseinen rakennus on peräisin todennäköisesti 1820-luvulta ja täydentää historiallisten lähteiden antamaa kuvaa Kajaanista kyseisenä aikakautena. Lähinnä teollisuusarkeologian kannalta mielenkiintoisena voidaan lisäksi pitää Ämmäkoskenkadun suuntaisesta koeajasta tavattua nahkurin parkkisammiota 1800-luvun lopulta.

Kaikkiaan tutkimus osoitti, että kyseisellä tontilla on tuskin ainakaan laajamittaisesti säilynyt isoavihaa edeltäviä kaupunkirakenteita. Tontin keskiosien kerrostumat ovat väistämättä tuhoutuneet toisen maailmansodan jälkeisten rakennustöiden yhteydessä. Tontin rakentamiselle ei siis ilmeisesti ole esteitä muinaismuistolain taholta. Kuitenkin on suotavaa, että alueella tapahtuvaa maanvaihtoa on valvomassa arkeologisen koulutuksen saanut henkilö maan pinnasta kahden metrin syvyyteen saakka tehtävien toimien osalta. Tutkimusalueella hyvin säilyneet 1800-luvun rakennusjäänteet osoittavat, että joissain osissa aluetta on voinut säilyä varhaisempiakin rakenteita. Koska kyseinen tontti on kartta-aineiston perusteella ollut kaupunkialuetta jo 1600-luvulta alkaen, on maanvaihtotöiden valvonta välttämätöntä.

Kajaanissa 30.8.2002

fil.yo Sami Viljanmaa